

Feliu Bertran, lo Ferrer

Narració del cruel i malfactor Feliu Bertran, conegut bandoler anomenat Lo Ferrer, que l'any 1850 donà mort a Norbert Rúbies, secretari de la família Girona de Tàrraga i a Jaume Cudó, recaptador d'impostos de Balaguer.

En Feliu nasqué matant a la mare amb un part impossible. Ni comares, ni veïnes van poder salvar-li la vida i el pare, lo ferrer de Balaguer, que a les mans només havia tingut ferramentes, malls i escurafocs, es trobà un nadó entre els braços. Als pocs mesos de néixer, lo ferrer deixava al petitó al taller embolcallat entre borrasses per anar a la taverna a beure més vi del que podia pagar.

Tot l'amor que rebé en Feliu fou el de la tia Mateua, germana de la mare, qui li donava sopes, només quan n'hi havia i sempre a canvi d'algun estri, cobert o enginy que lo ferrer li donava perquè se'l pogués vendre dissabte a la plaça.

Encara no tenia deu anys que matava gallines i escorxava conills sense que li tremolés la mà:

- Perquè no tenim un porc!?.- Cridava amb els ulls encesos en sang.

Al xiquet, que havia crescut erm d'afecte i tip de fam, feia temps que no se'l veia quan van trobar a son pare mort al taller, bocaterrosa, amb un piu clavat al pit. Un accident, van dir. Un malpàs. Sempre tant ebri, era d'esperar, deien les veïnes al safareig de la Reguereta. Deien que en Feliu n'era un jove que rondava pel Montsec amb lo Tragonet, bandoler i criminal de Linyola, quin peça!

No va tornar a Balaguer fins uns anys després, quan ja ningú parlava de la malaurada sort de son pare. La Mateua el va reconèixer darrera l'espessa barba. S'havia engreixat i podia a bull de botifarra negra. Arribat de nou en nou, començà a rondar tavernes i meuques fins que va adquirir la merescuda fama de malfactor i bandarria.

- Ai, Mateua!.- Deien les veïnes.- Tots els pots s'assemblen a les olles.

Malgrat que la fi de la segona guerra Carlina va dur certa normalitat a la vila, Balaguer seguia castigada per les males collites, la inestabilitat política i la desesperació veïnal. Tothom vivia com podia. Tothom, excepte en Marimon Rúbies, també conegut com Marimón del Gel, benestant hostaler, ara en declivi, que regentava la Fonda España. La família Rúbies i sobre tot en Marimon, vivien gastant més del que podien, en una casa de tres plantes enganxada a la muralla, just al costat del portal del Gel, d'aquí el renom. No així son germà Norbert, el benjamí dels Rúbies, que havia ascendit en l'escala social i econòmica de la comarca gràcies a l'estreta relació i amistat que tenia amb Joan Girona de Tàrraga. Ambdues famílies, els Rúbies i els Girona, tenien interessos comuns en la construcció del Canal d'Urgell i els Girona, que s'havien instal·lat al Castell del Remei, van oferir a en Norbert la possibilitat d'anar a estudiar a Suïssa amb el seu fill gran, Joan. Tot a càrrec dels Girona, és clar, perquè el petit dels Rúbies prometia ser un magnífic actiu pels seus negocis i no perdrien l'oportunitat d'aprofitar-lo.

Els Rúbies no podien estar més cofois. La mare llegia embadalida les cartes que Norbert enviava des de Bayards, un poblet prop de Neuchâtel:

- Que diu que estudia anglès, francès, àlgebra, matemàtiques i dibuix!.- Recitava la mare.- Que a Suïssa no fa tant fred com es pensava. Ai, que n'és de llest!.

Malgrat la dolçor amb la que la mare llegia, les paraules emmetzinaven la sang d'en Marimón, que malgrat ser el primogènit, es va trobar sent l'hereu de res. Una Fonda que havia de ser la millor de la comarca i ara només era un bordell, una taverna on bandolers com en Feliu lo Ferrer s'hi embriagava tarda si, tarda també.

L'èxit del germà engolia a Marimon en un espiral d'odi profund.

En Norbert tornà a casa per les festes de Nadal del 1849. Nomenat secretari personal de la família Girona va aparèixer amb sabata nova i abric de llana:

- Guaitau quin rellotge.- Deia en Norbert. I estirava el braç perquè es pogués veure bé la joia, a la que tots feien ais i uis, com qui admira un impossible.

La mare va bullir sopes i estofà un pollastre. Acabat el sopar, abrigats fins a les orelles, la família Rúbies va baixar Botera avall per anar al Miracle a missa del gall. Els pares davant. Els germans darrera. La plaça nevada. Mare, ves amb compte amb el gel, digué en Norbert. Una riulla ufana de la mare. Un silenci niví d'en Marimon.

Just al passar davant de la Fonda, en Feliu esbategà la porta tot sortint tentinejant de la taverna. Amb l'embriac, poc s'entenia el que deia i la família Rúbies, espantada, va retrocedir un parell de passes buscant el recer de la distància. Tots excepte en Marimón, que amb un gest altiu i segur digué al pares aneu, ja ho arreglo jo!. S'atansà al bandoler sense por:

- No podràs pagar-me mai tot el vi que em deus, malparit.- Li escopí a cau d'orella.
- Moltes són les feines que pot fer un bandoler.- Li etzibà en Feliu amb llanguidesa.- Ves que un dia no en necessitis cap.

En Marimón dubtà un moment, perquè en Feliu begut, qui sap si l'entendria. Mirà fit a fit que no hi hagués ningú sota els porxos. Afluixà la veu i boig de ràbia li digué:

- La diligència de mon germà Norbert surt dimecres cap al Castell del Remei. L'acompanyarà en Jaume Cudó, amb els duros de la recaptació. Portaran molts diners a la família Girona. Tenen un nou negoci que en diuen Banc de Barcelona, els pretensiosos... .- El bandoler ebri com una bota, tancava el ulls.- Que m'entens, Feliu!?.- Li tibava la cara.- Que m'entens?!.- Li insistí. I en Feliu assentí lleugerament.

En Marimón asseverà el rostre i digué:

- Queda't un sac del que portin. La resta per mi i no t'acabaràs mai ni el vi, ni les meuques de la Fonda.

L'endemà, en Feliu Bertran lo Ferrer, va anar a cercar son bell amic Antoni Mas, lo Tragonet. Només li calia rondar un parell de tavernes a Linyola per fer-ho. Un criminal com ell sabia la manera d'assaltar la diligència. Li va explicar el botí, el destí, la gent que el duia i el guany que hi tindrien. Al Tragonet, que coneixia d'aprop el béns de la família Girona, li brillaven els ulls pensant en els duros que en traurien. Van beure vi i van jeure en un corral a La Masuca tocant del camí per on vindria la diligència. Un parell d'arbres caiguts en mig de la via serien suficients per parar la tartana que, en veure l'obstacle de lluny, avançava lenta i polsegosa. En Feliu va conèixer al tartaner, en Jeroni Moré de Balaguer, pare de dues criatures. Un fil de compassió li va recórrer l'esquena. Lo Tragonet, però, amb la dalla a la mà, va fer un salt de gat damunt del carro i estripà el coll del pobre Jeroni que moria dessagnat mentre el bandoler li cridava: saluda a l'Altíssim!. D'una estrebada parà les mules i bramà:

- Tots fora!.

En Norbert i en Jaume baixaren l'escaleta del carro demanant clemència. En Feliu, afanyat per la pressa, s'ocupà d'estirar el botí de les portadores. Va carregar les alforges amb sacs de monedes, bitllets, paper timbrat i alguna joia preciosa mentre sentia cridar als passatgers de la diligència: si-us-plau no ens mateu!, i per l'amor de Déu, tingueu pietat!. Frases que molts anys després, van ser musicades, com si tanta barbàrie fos només cosa d'una llegenda i no hagués estat real.

Tres morts estesos sobre un toll de sang van ser trobats moltes hores després per un veí de Vallverd. En Feliu Bertran, lo Ferrer i n'Antoni Mas, lo Tragonet havien escapat amb el botí, cadascú pel seu camí.

Uns mesos mes tard, cap a l'abril de 1850, els mossos d'esquadra van detenir a n'Antoni Mas mentre jugava a cartes en una taverna. La crònica es va publicar a la Gazeta de Madrid el 10 d'abril de 1850: *“El subcabo de los mozos de escuadra detuvo a Antonio Mas, que capitaneó la cuadrilla de malhechores que dieron muerte el pasado 28 de diciembre a los ilustres Sr. Jaume Cudó, recaudador de impuestos y Sr. Norbert Rúbies, secretario de la conocida familia empresarial Girona”*.

Feliu Bertran, lo Ferrer, va romandre amagat dins d'una sitja que hi ha a Santa Maria de les Franqueses. Durant tres setmanes, clos allà dins, en Marimon del Gel s'ocupà d'alimentar-lo.

- Si no em treus d'aquí explicaré qui va fer matar a ton germà!.- amenaçava en Feliu.

Després d'un temps en Marimon ocultà a Feliu dins una tina buida de vi. La pujà dins una tartana que sortia de Balaguer fins a l'aragonesa vila de Baells. S'acomiadà per sempre més del cruel i malfactor Feliu Bertran amb un cop de bota a la fusta de la tina, ordenant al cavaller:

- Tot dret i seguit, fora d'aquí!.